

“เอติปัส” ใน ลา มาร์แซแยส

พริยาดิส มานิตย์

Allons enfants de la Patrie,
Le jour de gloire est arrivé!
Contre nous de la tyrannie,
L'étendard sanglant est levé, (bis)
Entendez-vous dans les campagnes
Mugir ces féroces soldats ?
Ils viennent jusque dans vos bras
Egorger vos fils, vos compagnes!

*Aux armes, citoyens,
Formez vos bataillons,
Marchons, marchons!
Qu'un sang impur
Abreuve nos sillons!*

Que veut cette horde d'esclaves,
De traîtres, de rois conjurés ?
Pour qui ces ignobles entraves,
Ces fers dès longtemps préparés ? (bis)
Français, pour nous, ah ! quel outrage
Quels transports il doit exciter!
C'est nous qu'on ose méditer
De rendre à l'antique esclavage!

Quoi! des cohortes étrangères

ลุกขึ้น! ลูกๆ ของมาตุภูมิ
วันแห่งเกียรติยศมาถึงแล้ว
ตรงข้ามกับเรานั้น
คือธงศึกเปื้อนเลือดที่พวกทรราชชูขึ้น
และท่านได้ยินไหมว่า ตามท้องทุ่ง
พวกทหารใจโหดกำลังกู่ก้องคำราม
พวกมันจะบุกมาเชือดคอทั้งลูกและเมีย
ทั้งที่พวกเขายังอยู่ในอ้อมอกของท่าน

จงจับอาวุธเถิด ราษฎรทั้งหลาย
จงตั้งกองทัพขึ้นมา
เดินหน้า เดินหน้า
เพื่อว่าเลือดอันมีมลทิน
จักต้องหลั่งชโลมไปตามรอยไถ

ไอ้พวกทาส พวกทรยศ และพวกเจ้าเหล่านี้
มันต้องการอะไรนะหรือ
ก็โซ่ตรวนมัดขบเหล่านี้มีไว้ใช้กับใครกันเล่า
ก็กับพวกเรานะซี ชาวฝรั่งเศสทั้งหลาย
มันน่าแค้นนัก
พวกเรานั้นเอง
ที่มันบังอาจคิดจะกดหัว
ไว้เป็นทาสตั้งสมัยโบราณ

อะไรกัน ! ไอ้พวกกองทหารต่างชาตินี้หรือ

Feraient la loi dans nos foyers!
Quoi! ces phalanges mercenaires
Terrasseraient nos fiers guerriers! (bis)
Grand Dieu! par des mains enchaînées
Nos fronts sous le joug se ploieraient
De vils despotes deviendraient
Les maîtres de nos destinées!

Tremblez, tyrans et vous perfides
L'opprobre de tous les partis,
Tremblez! vos projets parricides
Vont enfin recevoir leurs prix! (bis)
Tout est soldat pour vous combattre,
S'ils tombent, nos jeunes héros,
La terre en produit de nouveaux,
Contre vous tout prêts à se battre!

Français, en guerriers magnanimes,
Portez ou retenez vos coups!
Épargnez ces tristes victimes,
A regret s'armant contre nous. (bis)
Mais ces despotes sanguinaires,
Mais ces complices de Bouillé,
Tous ces tigres qui, sans pitié,
Déchirent le sein de leur mère!

Amour sacré de la Patrie,
Conduis, soutiens nos bras vengeurs
Liberté, Liberté chérie,
Combats avec tes défenseurs! (bis)
Sous nos drapeaux que la victoire
Accoure à tes mâles accents,
Que tes ennemis expirants
Voient ton triomphe et notre gloire!

Nous entrerons dans la carrière
Quand nos aînés n'y seront plus,
Nous y trouverons leur poussière
Et la trace de leurs vertus (bis)
Bien moins jaloux de leur survivre
Que de partager leur cercueil,
Nous aurons le sublime orgueil
De les venger ou de les suivre

ที่จะมาวางกฎวางเกณฑ์ในบ้านของเรา
อะไรกัน! ไ้อ้พวกกองทัพรับจ้างนี้หรือ
ที่จะมาล้มนักรบผู้องอาจของเรา
เจ้าข้าเอ๋ย!
นี่เราต้องก้มหัวให้มันกดขี่
มือตีนถูกล่าม
มีพวกทรรราชระยำเป็นเจ้าชีวิต

จงสั่นสะท้านเถิด พวกทรรราช พวกปลิ้นปล้อน
ความอภัยของคนทุกหมู่เหล่า
จงสั่นสะท้านเถิด แผนทำลายชาติของพวกเอ็ง
สุดท้ายจะต้องรับผลกรรม
ทุกสิ่งจะถูกนำมาใช้เพื่อประหารพวกเอ็ง
และถ้าวีรบุรุษหนุ่มน้อยของเราจะล้มตายไปบ้าง
แผ่นดินก็จักสร้างวีรบุรุษขึ้นมาใหม่
ซึ่งพร้อมที่จะสู้กับพวกเอ็ง

ชนฝรั่งเศส นักรบผู้เกรียงไกร
ของทั้งใช้ และรัฐอาวุธของท่าน
จงไว้ชีวิตเหยื่อที่น่าสมเพช
ซึ่งมิได้เต็มใจทำหันกับเราเลย
แต่อย่าไว้ พวกกดขี่จอมกระหายเลือด
แต่อย่าไว้ พวกที่สมรู้กับนายพลบูเย่'
เพราะพวกนี้ มันคือเสือที่ฉีกกระชากทรวงอก
แม่ของมันอย่างไร้ความปราณี

ความรักอันศักดิ์สิทธิ์ต่อมาตุภูมิเอ๋ย ขอจงนำ
และประคองแขนของเราผู้มุ่งล้างแค้นด้วยเถิด
เสรีภาพเอ๋ย เสรีภาพที่รัก
ขอจงร่วมสู้กับผู้ปกป้องเธอเถิด
ภายใต้ธงของเรา ชัยชนะเอ๋ย
ขอจงรีบมา ให้สง่างามสมชายชาติวีรแบบเจ้า
ขอศัตรูที่กำลังจะสิ้นใจ จงประจักษ์ความมีชัย
ของเจ้า และเกียรติภูมิของเรา

หากพีเราตาย เราก็รับช่วงต่อ
ถ้ารัฐของพี คือร่องรอยแห่งคุณธรรม
เราไม่ได้อยากจะอายุยืนกว่าพีเลย
แต่อยากจะไปนอนร่วม
ในโลงศพของพวกเขามากกว่า
เพราะเรามีความหยิ่งทะนงที่สูงส่ง
ในการล้างแค้นให้
และตามพวกเขาไป

ลา มาร์แซแยส (*La Marseillaise*) ประพันธ์โดย โคลด โดมแซฟ รูเมต์ เดอ ลีสส์ (Claude Joseph Rouget de Lisle) เดิมชื่อ เพลงมาร์ชสงครามเพื่อกองทัพแห่งไรน์ (*Chant de guerre pour l'Armée de Rhin*) ตั้งใจใช้เป็นเพลงศึกเมื่อฝรั่งเศสประกาศสงครามกับออสเตรียในปี ค.ศ. 1792 ต่อมา เพลงนี้ได้รับความนิยมในหมู่พลชนผู้ต้องการโค่นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ภายในประเทศ จนกลายเป็นเพลงปฏิวัติ และสุดท้ายกลายเป็นเพลงชาติจนถึงปัจจุบัน

เพลงมีเนื้อหารุนแรงอย่างปรากฏชัด ภาพของการเข่นฆ่า ความตาย และกลิ่นคาวเลือด คือ โทนหลักที่ตั้งก๊กกองเข้าไปซ้ำมาตั้งแต่ต้นจนจบเพลง

ทว่านอกจากความรุนแรงแบบเปิดเผยแล้ว องค์ประกอบบางอย่างในเนื้อเพลงยังเอื้อให้เรา “ได้ยิน” เสียงอีกเสียงหนึ่ง เป็นเสียงของความรุนแรงแฝงเร้นที่ซุกซ่อนและ “บรรเลง” คลอไปกับ โทนหลักอย่างเงิบๆ เสียงดังกล่าวมิได้ซับซ้อนภาพของการหาหนักระหว่างกองทัพสองฝ่าย แต่กระชับให้เราได้ยินห้วงทำนองแห่งการทำลายล้างในระดับที่จิตสำนึกยากจะยอมรับได้อย่างการฆ่าฟันระหว่างลูกชายกับพ่อของตน โดยที่ฝ่ายแรกมีความหลงรักแม่เป็นพลังผลักดันสำคัญ!

“เสียง” ที่กล่าวมานั้น เกิดจากการ “ฟัง” เพลงที่อาศัยการตีความ และนั่นคือข้อเสนอของ ข้อเขียนนี้ที่จะชวนให้ผู้อ่านเห็นว่า ลา มาร์แซแยส มีอะไรบางอย่างที่ทำให้มันเสมือนเป็นบทเพลง แห่ง “ปมเอติปัส” ทีเดียว

“ปมเอติปัส” หากกล่าวโดยย่อที่สุด คือความปรารถนาในจิตใจสำนึกของเด็กชายทุกคนที่จะ ครอบครองแม่ในฐานะคนรัก ขณะเดียวกันก็ต้องการทำ “ปิดฉาก” หรือฆ่าพ่อของตนในฐานะที่เป็นอุปสรรคความรักระหว่างตนกับแม่

น่าสนใจว่าโครงสร้างของปมเอติปัส ลูก-แม่-พ่อ นี้สามารถนำมาหาบทซ่อนองค์ประกอบสาม ประการของเนื้อเพลง อันได้แก่ ประชาชน มาตุภูมิ และศัตรูของประชาชน ได้อย่างค่อนข้างลงตัว ขอให้เรามาศึกษาความสัมพันธ์ ลูก-แม่ คู่หนึ่ง และ ลูก-พ่อ อีกคู่หนึ่ง ตามลำดับ

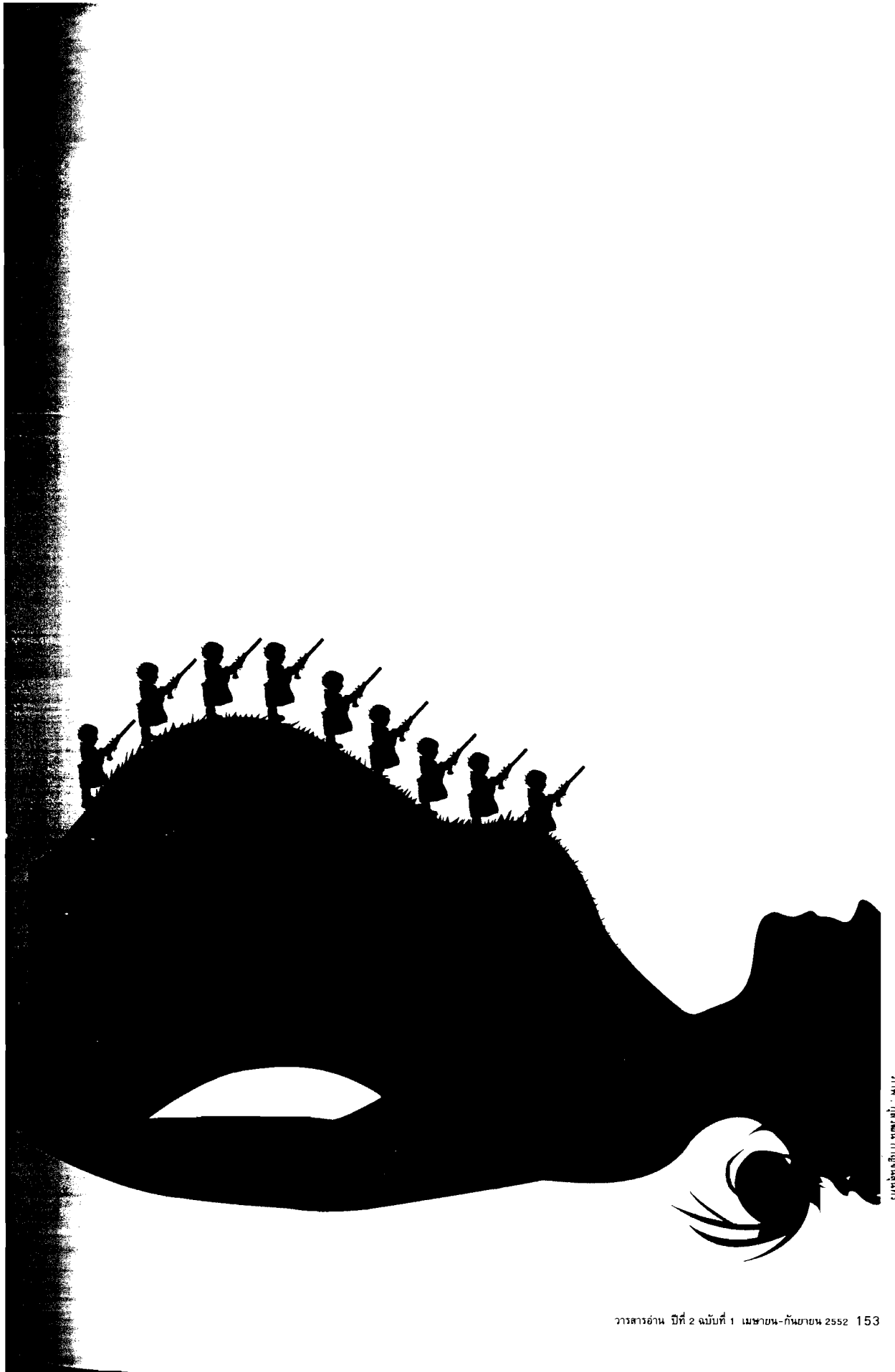
ลูก-แม่

ในเพลงปลุกใจแต่ละเพลง มักมี “พวกเรา” อยู่พวกหนึ่งเสมอ เป็นองค์ประธานที่มีเป้าหมายจะทำ สิ่งใดสิ่งหนึ่งตามแต่เนื้อหาของเพลงนั้นๆ ในเพลง ลา มาร์แซแยส “พวกเรา” ก็คือ ชนฝรั่งเศส หรือราษฎรทั้งหลาย ซึ่งเป็นปกติอยู่เองที่เพลงจะขบเน้นความเป็นพวกเดียวกัน ดังจะเห็นได้ใน กรณีนี้ จากการใช้รูปคำกริยาที่มีความหมายเชิงชวนบุรุษที่หนึ่งพหูพจน์ (ซึ่งก็คือ “พวกเรา”) เช่น ลูกขึ้น เดินหน้า บ้าง จากการใช้บุรุษสรรพนาม “เรา” เช่น เราจะรับช่วงต่อ เรามีความหวัง ทะนงที่สูงส่ง บ้าง หรือจากการใช้คำคุณศัพท์แสดงความเป็นเจ้าของว่า “ของเรา” เช่น นักรบ ผู้องอาจของเรา วีรบุรุษหนุ่มน้อยของเรา ภายใต้ร่มของเรา เกียรติภูมิของเรา บ้าง

สิ่งที่เด่นชัดในการนิยามความเป็น “พวกเรา” คือ “ความเป็นชาย” ที่ผูกกับความเป็น นักรบผู้ องอาจ นักรบผู้เกรียงไกร ซึ่งก็ไม่ใช่เรื่องแปลกสำหรับเพลงปฏิวัติ แต่ที่น่าสังเกต คือ “ความเป็น ชาย” ในที่นี้ มีขอบเขตความหมายที่แผ่ขยายเกี่ยวโยงไปถึง “ความเป็นลูก” เช่นที่ปรากฏในคำ อย่าง ลูกๆ วีรบุรุษหนุ่มน้อย ฟี ประหนึ่ง ลา มาร์แซแยส จะยั่วให้เราตีความว่ากองทัพของ “พวก เรา” คือกองทัพของ “ลูกชาย”

ความเชื่อมโยงระหว่าง “พวกเรา” กับ “ความเป็นลูก” จะยิ่งชัด เมื่อพิจารณาเลยไปถึงสิ่งที่ ลูกๆ แสดงความผูกพันลึกซึ้งอยู่ นั่นคือ “แผ่นดินแม่” หรือ มาตุภูมิ

การที่ “พวกเรา” ประกาศข่มขู่ฝ่ายตรงข้ามว่า แผ่นทำลายชาติของพวกเขาเองสุดท้ายจะต้องรับ ผลกรรม แฝงนัยว่า “พวกเรา” ต้องการจะขัดขวางแผ่นทำลายชาตินั้น น่าสังเกตว่า เมื่อต้องการ พุดถึงการปกป้องแผ่นดินบ้านเกิด เพลงใช้คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “พ่อๆ แม่ๆ” คำว่า “แผ่น

ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีวะ - มทร.

ทำลายชาติ” ดันฉบับใช้ว่า “projet parricide” คำว่า “parricide” ในที่นี้ เมื่อเป็นคำคุณศัพท์หมายถึงถึง “ที่มุ่งร้ายต่อบิดา/มารดา”² แต่โดยทั่วไปคำนี้แปลว่าการ “ฆ่าพ่อ/ฆ่าแม่” ทั้งๆ ที่มีถ้อยคำมากมายที่ผู้แต่งเพลงจะใช้เพื่อสื่อความว่า “ทำลายชาติ” แต่ท้ายที่สุด การเลือกใช้คำที่มีความหมายเบื้องต้นว่า “บิดา/มารดา” เช่นนี้สื่อเค้าความคิดว่า “แผ่นดินบ้านเกิด” กับ “บุพการี” ในที่นี้เป็นเรื่องเดียวกัน

คำว่า “la Patrie” จะหมายถึง “บิดา/มารดา” (แผ่นดินพ่อ) ก็ได้ หรือจะหมายถึง “มารดา” (แผ่นดินแม่) ก็ได้ แต่เมื่อดูคำต่างๆ ที่แวดล้อมคำคำนี้แล้ว มีความเป็นไปได้มากกว่าที่จะตีความเป็นอย่างหลัง โดยเฉพาะคำว่า *แผ่นดิน* (la terre) ซึ่งในที่นี้เป็นสิ่งเดียวกันกับ *มารดา* คำนี้ปรากฏในด้นบทอย่างมีนัยยะสำคัญ ฐานที่เป็นบุคลาธิษฐานของแม่ผู้ให้กำเนิด และคลอจองทัพ *ลูกๆ* ออกมา (และถ้า *วีรบุรุษหนุ่มน้อยของเราจะล้มตายไปบ้าง แผ่นดินก็จักสร้างวีรบุรุษขึ้นมาใหม่*)

พื้นที่ธรรมชาติอย่าง *ท้องทุ่ง* ซึ่งเป็นส่วนประกอบของ *แผ่นดิน* และ *มารดา* ก็มีความหมายเชิงสัญลักษณ์สื่อถึง “แม่”³ เช่นเดียวกับ *บ้าน* อันเป็นพื้นที่ปิด พื้นที่ส่วนตัว ที่มอบความรู้สึกอบอุ่นสงบ ปลอดภัย สบายใจ เป็นสุขแก่ผู้ที่อยู่ภายใน ซึ่งหากจะมีที่ใดที่หนึ่งที่มนุษย์จะได้รับความรู้สึกในลักษณะเดียวกัน ที่แห่งนั้น เห็นจะมีแต่... *ครรภ์มารดา*

ที่นี่ ที่ว่า *ลูกๆ* แสดงความผูกพันอย่างลึกซึ้งต่อ *มารดา* นั้น ลึกซึ้งอย่างไร?

การประกาศ “สู้ตาย” ของฝ่าย “พวกเรา” ที่ว่า *เราไม่ได้อยากจะอายุยืนกว่าพี่เลย แต่อยากจะไปนอนร่วมในโลงศพของพวกเขามากกว่า* แน่نونว่า ด้านหนึ่งคือความเด็ดเดี่ยวของนักรบผู้มุ่งมั่น แต่หากจะมองจากอีกด้านหนึ่ง *โลงศพ* ก็คือที่ปิด สงบเงียบ และเป็นพาหนะสำคัญอันพาบุคคลกลับสู่แม่ธรณี ความปรารถนาที่จะเข้าไปนอนใน *โลงศพ* เป็นความปรารถนาจะไปอยู่ในที่ซึ่งความมีชีวิตถูกปฏิเสธ ซึ่งในแง่หนึ่ง สภาพดังกล่าวก็ไม่ต่างนักจากตัวอ่อนที่ยังคงติดอยู่ในครรภ์มารดา อย่างไรก็ตาม *ลูกๆ* ไม่มีเหตุผลอะไรต้องรังเกียจที่จะนอนใน *โลงศพ* เพราะการอยู่ในที่ที่เสมือนเป็นการกลับคืนสู่ครรภ์มารดา ก็คือการกลับไปหาพื้นที่ที่แม่ชีวิตไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นชีวิต แต่ก็เป็นแหล่งความสุข สงบล้ำลึก

การที่ *ลูกชายคนหนึ่ง* จะอยากกลับไปอยู่ในครรภ์อีก เป็นการแสดงออกในรูปแบบหนึ่งถึงความต้องการผูกพันกับแม่ ทว่า ใน *สว มาร์แซแยส* ความต้องการดังกล่าวยังแสดงออกในอีกรูปแบบหนึ่งที่นอกเหนือไปจากการกลับเข้าสู่ครรภ์มารดา รูปแบบนั้นคือ การแสดงตนว่าเป็นผู้ปรารถนาจะครอบครองแม่ ดังจะตีความได้จากท่อนเพลงนี้

ความรักอันศักดิ์สิทธิ์ต่อมารดาเอ๋ย
ขอจงนำและประคองแขนของเราผู้มั่งล้าแก่กันด้วยเถิด
เสรีภาพเอ๋ย เสรีภาพที่รัก
ขอจงร่วมสู้กับผู้ที่ปกป้องเธอเถิด
ภายใต้ธงของเรา ชัยชนะเอ๋ย
ขอจงรีบมา ให้ส่ง่างามสมชายชาตรีแบบเจ้า
ขอศัตรูที่กำลังจะสิ้นใจ
จงประจักษ์ ความมีชัยของเจ้า และเกียรติภูมิของเรา

ถ้าใช้จิตวิเคราะห์เข้าจับเนื้อเพลงข้างต้น ก็จะเห็นว่า มี “ความเป็นชาย” ที่แฝงมาในคำว่า *แขน* ทั้งนี้ ในยามสงคราม *แขนของเราผู้มั่งล้าแก่กัน* คงมีรูปแบบการเคลื่อนไหวเป็นอื่นใดไปไม่ได้ นอกจาก “ทิ่ม” และ “แทง” เพื่อว่าอาวุธในมือจะได้ทะลุร่างกายของฝ่ายตรงข้าม ในแง่นี้ คงมิใช่

² <http://www.cnrtl.fr/definition/parricide>

³ ดู Sigmund Freud, *Introduction à la psychanalyse*, (Paris: Payot, 1969), pp. 11

“ ความขัดแย้งระหว่างศัตรูประชาชน กับฝ่าย ‘พวกเรา’ หมายถึงความสัมพันธ์เชิงปฏิปักษ์ระหว่าง ‘พ่อ’ กับ ‘ลูก’ ฝ่ายแรกคือผู้ปกครองที่กระทำการ ‘กดขี่’ ประชาชน ขณะที่ฝ่ายหลังหมายถึงปัจเจกบุคคลขั้นสูง โคนล้มผู้ปกครอง การกดขี่ของฝ่าย ‘ศัตรู’ หมายถึงการที่พ่อข่มขู่ลูกด้วยการ ‘ต้อน’ ขณะที่การต่อสู้ที่ ‘พวกเรา’ หมายถึงโค่นผู้ปกครองนั้น หมายถึงความปรารถนาของ ‘ลูก’ ที่จะทำ ‘ปิศาจ’ ”

เรื่องบังเอิญที่ในเนื้อเพลงส่วนเดียวกันนี้จะมีสัญลักษณ์ที่สื่อ “ความเป็นชาย” อีกถึงสองตัว อันได้แก่ *ซง* ซึ่งในที่นี้ หมายถึงความเป็นชายชาติทหารอย่างไม่ต้องสงสัย ตัวหนึ่ง และ *ซัยชนะ* ที่ถูกเน้นว่า *สง่าสมชายชาติวีร* อีกตัวหนึ่ง ซิกมันด์ ฟรอยด์เคยกล่าวว่า ที่เด็กชายมีพฤติกรรมชอบอวดองคชาติ อันเป็นจุดศูนย์รวมแห่ง “ความเป็นชาย” ให้แม่ดูนั้น เพราะในความคิดของเด็ก นั้นเป็นรูปแบบของการครอบครองแม่⁴ นี่กระมังที่อาจเป็นคำอธิบายว่า เหตุใดจึงต้องมี “แม่” มาปรากฏ (ความรักอันศักดิ์สิทธิ์ต่อมาดูมิเออ) ในขณะที่ “พวกเรา” ดูจะ “โง่” “ความเป็นชาย” เสียเหลือเกิน (ดังเห็นแล้วจาก *ซง* และ *ซัยชนะ*) ที่สำคัญ บทบาทที่ “พวกเรา” อยากให้แม่รับในที่นี้ คือเป็นผู้ช่วย ผู้สมรู้ร่วมคิด ผู้รู้เห็นเป็นใจ (*ขอจงนำและปกครองแขนของเราผู้มุ่งล้างแค้นด้วยเถิด*) พูดอีกอย่างก็คือ “พวกเรา” เหล่า “ลูกชาย” กำลังแสดงมหรสพแห่ง “ความเป็นชาย” ต่อหน้าแม่ โดยปรารถนาให้แม่เป็นผู้ “รับรู้” และ “รู้เห็น” ในสิ่งที่สำแดง “ความเป็นชาย” นั้น

ควรบันทึกไว้ด้วยว่า ความอยากกลับสู่ครรภ์มารดาก็ดี ความปรารถนาจะครอบครองแม่ก็ดี ต่างก็เป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ลึกซึ้งที่มี ภายเป็นสื่อสำคัญทั้งสิ้น

ลูก-พ่อ

ความรักคือการแสวงหาความสุข และบุคคลที่มีความรักย่อมไม่ต้องการให้ใครอื่นมาขัดขวางหรือทำลายความสุขนั้น ความรักที่ลูกชายมีต่อแม่ก็ไม่ใช่อยกเว้น เมื่อลูกชายรักแม่ จะรักอย่างหวงแหน ด้วยความรู้สึกว่าเป็นเจ้าเข้าเจ้าของแม่แต่เพียงผู้เดียว บุคคลที่สาม ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นใคร ล้วนเป็นที่ขวางหูขวางตาเสีย ซึ่งในสายตาของเด็กชายแล้ว ผู้ที่ “เกะกะ” ระรานเขาเป็นที่สุด มิใช่ใครอื่น นอกจากพ่อของเขาเอง

ทว่า นั่นแหละ คือ “ศัตรู” ของ “พวกเรา” ที่จะปรากฏตัวในฐานะผู้ขัดขวางความสุขที่ “พวกเรา” พึ่งมีใน *มาดามูมิ*

เมื่อลองกวาดสายตาดูบัญชีรายชื่อ “ศัตรูประชาชน” ใน *ลา มาร์แซแยส* อันได้แก่ *ทรรราช พวกกดขี่จอมกระหายเลือด เจ้า และ เจ้าชีวิต* ผนวกกับเหล่าสมุนอย่าง *ทหารใจโหด คนทรยศ พวกที่สมรู้กับนายพลบูเย่* แล้ว ก็จะได้ว่ากลุ่มคำเหล่านี้มีความเชื่อมโยงเชิงสัญลักษณ์กับ “พ่อ” อยู่สองประการ ประการแรก การที่ตัวบทระบุว่า “ศัตรูประชาชน” มีคุณสมบัติเป็น *เจ้าชีวิต* ของฝ่าย “พวกเรา” (*มือดีนักกล่าว มีพวกทรรราชระยำเป็นเจ้าชีวิต*) ดูจะสอดคล้องกับบทบาทของ “พ่อ” ซึ่งในแง่หนึ่ง ก็ถือได้ว่าเป็น “เจ้าชีวิต” ของลูก เพราะพ่อย่อมมีความสำคัญต่อการถือกำเนิด หรือการมีชีวิตของลูก

Sigmund Freud, *Abbrégé de psychanalyse*, (Paris: PUF, 1963), p.60.

ประการต่อมา “พ่อ” มีความสัมพันธ์กับ “แม่” อย่างไร “ศัตรูประชาชน” ก็มีความสัมพันธ์กับ “แผ่นดินแม่” อย่างนั้น กล่าวคือ “พ่อ” ถือเป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครอง “แม่” ซึ่งความเป็น “ผู้ครอบครองแม่” นี้เองที่เราจะพบได้เช่นกันในความสัมพันธ์ระหว่าง “ศัตรูประชาชน” กับ “แผ่นดินแม่” เพราะ “ศัตรูประชาชน” ก็คือ “ผู้ปกครอง” หรือผู้ถืออำนาจเหนือ “มาตุภูมิ” อันที่จริงในระบบสัญลักษณ์ของจิตวิเคราะห์ คำว่า พวกเจ้า (ต้นฉบับใช้ว่า “rois” ซึ่งหากแปลว่า “พวกชาวยุโรป” จะตรงกว่ามาก) แทบไม่เปิดโอกาสให้เราตีความ “ศัตรูประชาชน” ในเพลงนี้ให้เป็นอื่นง่าย ๆ นอกจากภาพของผู้เป็น “พ่อ”⁵ อนึ่ง ขอดังเป็นข้อสังเกตเพิ่มเติมด้วยว่า บางครั้งเพลงจะกล่าวถึง “ศัตรูประชาชน” ในลักษณะของคนแปลกปลอม แปรพักตร์ ดั่งจะรู้สึกได้จากถ้อยคำเช่น *เลือดอันมีมลทิน กองทหารต่างชาติ* ซึ่งลักษณะ “คนนอก” ที่ผนวกเข้ากับ “ศัตรูประชาชน” ภาพแทนของ “พ่อ” เช่นนี้ จะสอดคล้องกับสมมติฐานของจิตวิเคราะห์ที่ว่า ในสายตาของลูกแล้ว พ่อคือ “บุคคลที่สาม” หรือ ผู้แปลกแยกที่มาก่อความสัมพันธ์ระหว่างเขากับแม่

การตั้งหลักว่า “ศัตรูประชาชน” เป็นภาพแทนของ “พ่อ” กำหนดให้เรา “อ่าน” เพลงนี้ต่อไปว่า ความขัดแย้งระหว่าง “ศัตรูประชาชน” กับ ฝ่าย “พวกเรา” หมายถึงความสัมพันธ์เชิงปฏิปักษ์ระหว่าง “พ่อ” กับ “ลูก” ในความขัดแย้งระหว่าง “ศัตรูประชาชน” กับ “พวกเรา” ฝ่ายแรกคือผู้ปกครองที่กระทำการ “กดขี่” ประชาชน ขณะที่ฝ่ายหลังหมายถึงจับอาวุธลุกขึ้นสู้ โคนล้มผู้ปกครอง ผมขอเสนอว่า ถ้าอ่านสิ่งที่ทั้งสองฝ่ายกระทำต่อกันและกันนี้ด้วยจิตวิเคราะห์ จะตีความว่าการ “กดขี่” ของฝ่าย “ศัตรู” หมายถึงการที่ “พ่อ” ช่มชู้ “ลูก” ด้วยการ “ตอน” ขณะที่การ “ต่อสู้” ที่ “พวกเรา” หมายถึงโค่นผู้ปกครองนั้น หมายถึงความปรารถนาของ “ลูก” ที่จะทำ “ปิตุฆาต”

ภาพที่พ่อ “ตอน” ลูก สามารถตีความได้จากเนื้อเพลงในส่วนแรกสุดซึ่งกล่าวถึง “ศัตรู” ที่บุกมา “เชือด” สิ่งที่ “พวกเรา” รัก

[...]

ตรงข้ามกับเรานั้น คือ ธงศึกเบื้องเลือดที่พวกทรราชชูขึ้น

และท่านได้ยินไหมว่า ตามท้องทุ่ง

พวกทหารใจโหดกำลังก่อกองความ

พวกมันจะบุกมาเชือดคอทั้งลูกและเมีย

ทั้งที่พวกเขายังอยู่ในอ้อมอกของท่าน

ในแง่หนึ่ง การที่พวกมันจะบุกมาเชือดคอทั้งลูกและเมีย ทั้งที่พวกเขายังอยู่ในอ้อมอกของท่าน ถือได้ว่า “พวกมัน” ได้ “หยาม” ความเป็นชายของ “พวกเรา” สำหรับผู้ชายคนหนึ่ง การที่ศัตรูสามารถมาทำร้ายคนรักทั้งที่อยู่ในความดูแล การสูญเสียลูกและเมีย “ทั้งที่พวกเขายังอยู่ในอ้อมอก” เรียกได้ว่าเป็นการ “เสียเชิงชาย” อย่างแรง นี่ยังไม่นับว่าการคุกคามของฝ่าย “ศัตรู” นั้น มาพร้อมกับ *ธงศึกเบื้องเลือดที่ทรราชชูขึ้น* ซึ่งดูจะเป็นสัญลักษณ์ที่ล้อและตอบโต้ กับ “ธง” ของฝ่ายพวกเรา เพราะถ้ายอมรับในที่นี้ว่า “ธง” หมายถึง “ความเป็นชาย” (อย่างที่ตีความแล้วในตอน *ภายใต้ธงของเรา*) การที่ฝ่ายตรงข้ามได้ “ชู” สิ่งที่บอก “ความเป็นชาย” ในที่ซึ่ง “พวกเรา” เท่านั้นที่หน้าจะมีสิทธิแสดงความเป็นชาย การ “ชูธง” นี้ ในเชิงสัญลักษณ์แล้วต้องถือเป็นการคุกคามหรือ “ช่ม” ความเป็นชายของ “พวกเรา” อย่างลึกซึ้งยิ่ง ยิ่งไปกว่านั้น หากถือว่าสำหรับผู้ชายแล้ว “ลูก” และ “เมีย” คือสิ่งที่บ่งบอก พิสูจน์ ยืนยัน “ความเป็นชาย” - ความสามารถทางเพศแบบบุรุษ (ในกรณีของการมี “เมีย”) และอำนาจการสืบพันธุ์แบบเพศผู้ (ในกรณีของการมี “ลูก”) - ของเขา การ “เชือด” สิ่งที่ยืนยัน “ความเป็นชาย” ในที่นี้ ก็คงมีความหมายไม่ต่างอะไรนักจากการ “ตอน”

⁵ ในการตีความจิตวิเคราะห์ บุคคล “จักรพรรดิ” หรือ “ราชา” ถือเป็นสัญลักษณ์ “พ่อ” ผู้สนใจโปรดดู Introduction à la psychanalyse, p. 100

“ คงไม่มีพวกนิยมกษัตริย์คนไหนจะเปลี่ยนความคิดอุดมการณ์
ทางการเมืองอย่างสุดขั้ว หันมา ‘ไม่เอาเจ้า’ เพียงเพราะฟัง
ลา มาร์แซแยส ในทางตรงข้าม หากถามว่าเพลง
นี้มีผล ‘ปลุกใจ’ หรือไม่ คำตอบคือ มีแน่ๆ แต่จะมีก็เฉพาะ
สำหรับพวกที่เชื่อในอุดมการณ์ที่เพลงนี้สะท้อนอยู่แล้ว ”

ในทางจิตวิเคราะห์ “ปมตอน” (castration complex) คือปัญหาที่เด็กชายต้องเผชิญควบคู่ไป
กับความรู้สึกเชิงปฏิปักษ์ต่อผู้เป็นพ่อ การตอนเป็นอาวุธสำคัญที่พ่อใช้เพื่อให้ลูกชายกลัว กระทั่ง
ต้องละทิ้งความปรารถนาในตัวแม่ เช่นนี้ พ่อจึงกลายเป็นผู้ตั้งตนเป็นกฎเกณฑ์ต่อเด็ก ที่ออกคำสั่ง
ว่า อะไรควร อะไรไม่ควร อะไรทำได้ อะไรห้ามทำ นำสังเกตว่า ลา มาร์แซแยส ดูจะหมกมุ่นกับ
การแสดงถึงความคับข้องใจของ “พวกเรา” ที่ต้องอึดอัดกับ “กฎเกณฑ์” ของ “ผู้ปกครอง” ซึ่ง
กีดกันเสรีภาพในการทำในสิ่งที่ตนปรารถนา ดังจะเห็นได้จากชุดคำเช่น *ไซ่ตรวนมัดขบ วางกฎ
วางเกณฑ์ มือตีเหล็กล่าม กัมหัวให้มันกดขี่*

ที่นี่ ก็มาถึง “ปมปิตุฆาต” ของฝ่าย “ลูกชาย”

ที่จริง ถ้ายอมรับว่า “ศัตรู” เท่ากับ “พ่อ” (จะด้วยความเป็น “เจ้าชีวิต” กิติ ความเป็น “ผู้
ปกครองแม่” กิติ หรือ ความเป็นผู้ “ตอน” ลูกกิติ) ก็ต้องยอมรับโดยอัตโนมัติว่า การหมายโค่น
“ศัตรูประชาชน” มีความเกี่ยวเนื่องกับการต้องการจะฆ่าพ่อ และบางทีเพียงแต่การตระหนักในใจ
ตลอดเวลว่า ในเพลงนี้ “ศัตรู” หมายเลขหนึ่ง คือ “กษัตริย์” หรือพวกเจ้า (เพราะการประกาศศึก
จงจับอาวุธเกิด ราษฎรทั้งหลายเอ๋ย การชูฝ่ายตรงข้าม จงสิ้นสะท้านเกิด เอ๋ย รวมไปถึงข้อความ
ประเภท ทุกสิ่งทุกอย่างจะถูกนำมาใช้เพื่อประหารประหารกับพวกเอ็ง เรามีความหยิ่งทะนงที่สูงส่ง
ในการล้างแค้น เอ๋ย เหล่านี้ สุดท้ายแล้วล้วนมุ่งไปที่ “ศักดิ์นา”) ก็น่าจะพอแล้วที่จะเห็นถึงความ
เป็นคู่ขนานระหว่างการล้ม “พ่อ” ของรัฐ กับการทำ “ปิตุฆาต”

ว่ากันตามจิตวิเคราะห์ ไม่มี “ปมปิตุฆาต” ไตที่เกิดขึ้นตามลำพังโดยไม่เกี่ยวข้องกับ “ปมรัก
แม่” อันที่จริงแล้ว เพราะลูกชายรักแม่มากนั่นเอง จึงต้องเกลียดและอยากทำลายพ่อ

การที่ประชาชนจะโค่น “เจ้า” นั่นคืออะไร ถ้าไม่ใช่ การล้ม “พ่อ” ผู้ครอง “แผ่นดินแม่” เพื่อยึด
และเป็นใหญ่ใน “แผ่นดินแม่” นั้นเสียเอง

หากชัยชนะของ “ลูก” คือชัยชนะในนามของ ความรักอันศักดิ์สิทธิ์ต่อมาตุภูมิ ก็ไม่แปลกเลย
ที่ชัยชนะนั้นจะต้องมาลงเอยที่ความตายของผู้เป็นบิดาซึ่งจะกลายเป็นเพียง ศัตรูที่กำลังจะสิ้นใจ

ความรักอันศักดิ์สิทธิ์ต่อมาตุภูมิเอ๋ย

ขอจงนำและประคองแขนของเราผู้มุ่งล้างแค้นด้วยเกิด

เสรีภาพเอ๋ย เสรีภาพที่รัก

ขอจงร่วมสู้กับผู้ปกป้องเธอเกิด

ภายใต้ธงของเรา ชัยชนะเอ๋ย

ขอจงรีบมา ให้ส่งงามสมชายชาติตรีแบบเจ้า

ขอศัตรูที่กำลังจะสิ้นใจ

จงประจักษ์ ความมีชัยของเจ้า และเกียรติภูมิของเรา

เพลง ลา มาร์แซแยส เกิดขึ้นในช่วงปฏิวัติใหญ่ของฝรั่งเศส คำถามที่หนีไม่พ้นคือ เพลงนี้มีส่วนมากน้อยเพียงใดในการ “ปลุกใจ” คนฝรั่งเศสให้ลุกขึ้นมาต่อสู้โค่นล้มสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในประเทศของพวกเขา

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เคยศึกษาเพลง “เรารู้” ซึ่งเป็นเพลงปลุกใจของฝ่ายขวาช่วงก่อน 6 ตุลา 2519 เขากล่าวถึงบทบาทเพลงปลุกใจในการต่อสู้ทางการเมืองไว้อย่างน่าสนใจ ซึ่งผมเองก็มีความเห็นคล้ายตามว่า (เน้นข้อความตามต้นฉบับ)

เพลงปลุกใจโดยทั่วไปและ “เรารู้” โดยเฉพาะ มีบทบาทอย่างไรในการต่อสู้ทางการเมืองในช่วงก่อน 6 ตุลา? ผมขอเสนอว่าเพลงปลุกใจ (หรือเพลงปฏิวัติ/เพื่อชีวิต) มีบทบาทเช่นนั้นเอง – “ปลุกใจ” ผมหมายความว่าเพลงเหล่านี้ไม่ได้มีบทบาทในการ “ให้การศึกษ” หรือ “ทำให้คนเชื่อ” ในสาระทางการเมืองที่มีอยู่ในเพลง พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ เพลงเหล่านี้เป็นเพลงเพื่อคนที่เชื่ออยู่แล้ว ไม่ใช่สำหรับทำให้คนที่ยังไม่เชื่อหันมาเชื่อ สำหรับคนพวกหลัง เนื้อหาของเพลงที่มีลักษณะการเมืองสูงเช่นนี้ เป็นสิ่งที่ยากจะ “ซาบซึ้ง” ได้ แต่สำหรับพวกที่เชื่อในอุดมการณ์ที่เพลงเหล่านี้สะท้อนอยู่แล้ว เพลงช่วยทำให้เกิดกำลังใจ, มีความสุข (“บันเทิง”), ให้ความรู้สึกที่เป็น “ชุมชน” ร่วมกับผู้อื่นที่คิดอย่างเดียวกัน และเพิ่มความเชื่อมั่นในสิ่งที่กำลังคิดและทำ, ทำให้อยากคิดแบบนั้นและทำแบบนั้นให้มากขึ้นไปอีกดีขึ้นไปอีก – พูดอย่างสั้นๆ ก็คือ “ปลุกใจ” นั่นเอง⁶

ในกรณีของ ลา มาร์แซแยส ซึ่งพอจะรวบรัดได้ว่าเป็นเพลงปลุกใจในหมู่พวก “ไม่เอาเจ้า” คงเป็นเรื่องยากที่ใครจะยืนยันว่าเพลงนี้มี “พลัง” มากพอที่จะ “ทำให้คนเชื่อ” เพราะคงไม่มีพจนานุกรมหรือใครคนไหนจะเปลี่ยนความคิดอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างสุดขั้ว หันมา “ไม่เอาเจ้า” เพียงเพราะเกิดจากการฟัง ลา มาร์แซแยส ซึ่ง “ไม่ใช่สำหรับทำให้คนที่ยังไม่เชื่อหันมาเชื่อ” ในทางตรงกันข้าม หากถามว่าเพลงนี้มีผล “ปลุกใจ” หรือไม่ คำตอบคือ มีแน่ๆ แต่จะมีก็เฉพาะ “สำหรับพวกที่เชื่อในอุดมการณ์ที่เพลง [...] นี้สะท้อนอยู่แล้ว” ทั้งนี้ เพลงมีบทบาทช่วยทำให้พวกที่เชื่ออยู่แล้ว “มีความสุข” “และเพิ่มความเชื่อมั่นในสิ่งที่กำลังคิดและทำ ทำให้อยากคิดแบบนั้นและทำแบบนั้นให้มากขึ้นไปอีก ดีขึ้นไปอีก”

ทว่า เรื่อง “ปลุกใจ” ที่ว่า ยังมีอะไรบางอย่างที่ชวนให้คิดต่ออย่างยิ่ง

สิ่งที่น่าคิดต่อจากข้อเสนอของสมศักดิ์คือ ที่ว่าเพลงปลุกใจทำให้ “มีความสุข” และ “ทำให้อยากคิดแบบนั้นและทำแบบนั้นให้มากขึ้นไปอีก” นั้น เป็นไปได้หรือไม่ว่า “ความสุข” ดังกล่าว และสิ่งที่ “อยากคิด” “อยากทำ” ดังกล่าว อาจจะเป็นอะไรบางอย่างที่มากกว่าสิ่งที่เพลงเสนอ “ตรงๆ” มากกว่า “อุดมการณ์ที่เพลงสะท้อนอยู่แล้ว” หรือจะกล่าวอย่างจิตวิเคราะห์คือ มากกว่าสิ่งที่ผู้ฟังได้ยินและรับรู้โดยจิตสำนึก?

สิ่งที่ผมพยายามเสนอในข้อเขียนนี้ โดยสรุปคือ เราอาจตีความได้ว่า ภาพของ “ประชาชน” “มาตุภูมิ” และ “ศัตรูประชาชน” สามารถเชื่อมโยงเข้ากับโครงสร้าง “เอติปัส” อันได้แก่ “ลูกชาย” “แม่” และ “พ่อ” ได้ และภายใต้กรอบการตีความเช่นนี้ การต่อสู้เพื่อ “มาตุภูมิ” ก็คือการแสดงความรักของลูกที่มีต่อแม่ และความปรารถนาจะล้ม “ศัตรูประชาชน” ก็คือการแสดงออกของ “ปมปีติขนาด”

⁶ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล “เรารู้: เพลงพระราชทาน การเมืองกับการเมือง 2518-2519” ใน ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งจะรวมบทความเกี่ยวกับ 14 ตุลา และ 6 ตุลา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ดุลาวัลย์, 2544), 115-148 ส่วนที่ยาน หน้า 147.

ถ้าการตีความของผมถูกต้อง เป็นไปได้หรือไม่ว่า “ความสุข” จากการฟัง ล่า มาร์แซแยส นอกจากจะเป็น “ความสุข” ของการได้ยิน ได้ฟังสิ่งที่ “เชื่ออยู่แล้ว” และเป็นสิ่งที่ตอกย้ำ “อุดมการณ์ที่เพลงสะท้อนอยู่แล้ว” ยังเป็น “ความสุข” ลึกลับจากการสนองความปรารถนาของปมเอติปัสที่บุคคลเองก็มีอยู่โดยมิได้รู้ตัว ด้วยว่าฝังไว้ในส่วนใดส่วนหนึ่งของจิตไร้สำนึก เป็นไปได้หรือไม่ว่า ล่า มาร์แซแยส ซึ่ง “ปลุกใจ” ให้คนที่อยาก “ล้มเจ้า” “อยากคิดแบบนั้นและทำแบบนั้น ให้มากขึ้นไป” ขณะเดียวกัน จะ “ปลุก” ความปรารถนาจะสมสู่กับคนในสายเลือดเดียวกัน ไปจนถึงความปรารถนาจะทำปิศาจ เป็นการหลอเลี้ยวความ “อยากคิดแบบนั้น” “อยากทำแบบนั้น” ที่มีอยู่อย่างซ่อนเร้น พุดอีกอย่างคือ เป็นไปได้หรือไม่ว่า เพลงได้ “ปลุก” “ใจ” ในสองระดับในเวลาเดียวกัน ทั้งความปรารถนาทางการเมือง และความปรารถนาแห่งปมเอติปัส ผู้ฟังมีความ “สุข” ที่ได้ยินเสียงแห่งการปลุกเร้าให้โค่นทรราช แต่ขณะเดียวกันก็เป็น “สุข” ที่ “ได้ยิน” เสียงกระซิบของการฆ่าพ่อ⁷

คำถามต่อมาคือ ถ้าเช่นนั้นการล้ม “ผู้ปกครอง” ในทางการเมือง มีความสัมพันธ์กับการ “ล้ม” ผู้ปกครองผู้ให้กำเนิด กระนั้นหรือ?

เพื่อตอบคำถามข้างต้น ขอจับข้อเขียนนี้ ด้วยคำพูดของนักคิดที่เชื่อเช่นนั้น ซึ่งได้อธิบายแง่มุมทางจิตวิเคราะห์ของการปฏิวัติฝรั่งเศสว่า

แนวคิดประชาธิปไตยนั้นไปกันไม่ได้กับบิดาธิปไตยอันคร่ำครึ การปลดแอกใดๆ ย่อมเริ่มจากความไม่พอใจจากผู้เป็นพ่อ อำนาจของประชาชนจะเกิดได้ก็แต่การทำปิศาจ เพราะการสังหารราชา-ผู้บิดา จะทำให้ราษฎรซึ่งถูกต้องเป็นเด็กไม่ยอมโตมาเนิ่นนาน ได้บรรลุวุฒิภาวะแห่งความสามารถในการปกครองดูแลตนเองได้ ในการนี้ จำต้องบั่นทอนระบอบประมุขด้วยกิโยตินในที่สาธารณะ เพื่อว่าผู้คนจะได้สำนึกถึงความเปลี่ยนแปลงของรัฐ เมื่อปิศาจเสร็จสิ้นกระบวนการแล้ว การพลิกคว่ำคุณค่าต่างๆ ก็เกิดประสิทธิผล คำขวัญสามประการ คือ เสรีภาพ เสมอภาพ และภราดรภาพ เข้ามาแทนที่ค่านิยมเก่าอันได้แก่ การสยบยอม อาวุโส และบิดาธิปไตย ในสาธารณรัฐ ความรักกันฉันพี่น้องในหมู่ราษฎรจะมาแทนที่ความรู้สึกเชิงเคารพ พิณอบพิเทา ซึ่งถูกต้องมีต่อพ่อ ความสัมพันธ์แนบตั้งได้หลีกทางให้ความสัมพันธ์แนวนอน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบเดียวกับที่ไปกันไม่ได้กับอุดมการณ์แห่งความเท่าเทียม⁸ ๐

ด้วยว่า ในทาง
ศิลปะมี
ความฝัน
เป็นภาพลวงที่สนอง
จิตไร้สำนึก

John Badinter, *L'Un*
O.Jacob, 1986.
Jacky Giradet. *Le*
sans frontières 4,
Internationale,
1977.

บทความนี้ทดลอง
บรรยายพิเศษ
“ปฏิวัติฝรั่งเศส”
ประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัย
กรกฎาคม 2552
มกราคม 708
ราชกุมารี
มหาวิทยาลัย